

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою КЗВО
«Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради», протокол № 4
від 24 вересня 2023 р.
Голова вченої ради

Л.К. Задорожна

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Психологія вищої школи

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітньо-професійна програма Педагогіка вищої школи

Навчальна програма з дисципліни «Психологія вищої школи» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Розробник: Кузнецова Оксана Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент.

Навчальна програма розглянута та схвалена на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту (протокол № 14 від «20» серпня 2023 р.)

Завідувач кафедри

(Підпис)

(Прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми

(Підпис)

(Прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни «Психологія вищої школи» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психічний розвиток людини на етапі навчання в вищій школі, особистість студента як суб'єкту освітньої діяльності та педагога як суб'єкту науково-педагогічної діяльності.

Місце навчальної дисципліни згідно структурно-логічної схеми освітньо-професійної програми в структурі освітнього процесу: обов'язкова компонента.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Основи психології вищої освіти.

Змістовий модуль 2. Психологія особистості здобувача вищої освіти.

Змістовий модуль 3. Психологічні особливості освітнього процесу у вищій школі.

Змістовий модуль 4. Психологія особистості та діяльності науково-педагогічного працівника.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Психологія вищої школи» – розкрити закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта освітньо-професійної діяльності та психологічні особливості науково-педагогічної діяльності викладача, сприяти на цій основі формуванню загальної психологічної культури та компетентності здобувачів освіти, їх готовності до кваліфікованого професійно-педагогічного спілкування зі студентами.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Психологія вищої школи» є:

- опанування знань про психологічні особливості студентського періоду життя людини й усвідомлення закономірностей професійного становлення і особистісного зростання майбутніх фахівців;
- розуміння психологічних умов освітньої діяльності здобувачів освіти та науково-професійної діяльності викладачів у вищій школі;
- формування комплексу знань та вмінь, які сприяють вирішенню професійних завдань у діяльності науково-педагогічного працівника, створюють умови для його професійного самовизначення;
- формування професійного мислення здобувачів освіти, набуття ними досвіду творчого використання психологічних знань для вирішення конкретних завдань освітньо-професійної та майбутньої науково-педагогічної діяльності;

- розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців з викладання, консультативної підтримки здобувачів освіти;
- опанування технологіями психолого-педагогічного впливу на розвиток особистості здобувачів освіти, розвиток навичок психологічної та педагогічної фасилітації;
- формування психологічної культури, культури поведінки та спілкування здобувачів освіти.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) інтегральної компетентності

ІК - здатність розв'язувати проблеми, задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук.

б) загальних (ЗК):

ЗК 1 - здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;

ЗК 5 - здатність до адаптації та дії в новій ситуації;

ЗК 6 - здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми;

ЗК7 - здатність до міжособистісної взаємодії;

ЗК8 - здатність діяти соціально відповідально і свідомо

в) спеціальних (фахових, предметних) (СК):

СК 3 - здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти;

СК 6 - здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності;

СК 11 - здатність викладати, консультувати студентів з предмета навчальної дисципліни відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб.

Кінцеві **програмні результати навчання**, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

ПРН 3 - формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію;

ПРН 5 - організовувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти;

ПРН 7 - створювати відкрите освітньо-наукове середовище, сприятливе для здобувачів освіти та спрямоване на забезпечення результатів навчання;

ПРН 10 - приймати ефективні, відповідальні рішення з питань управління в сфері освіти/педагогіки, зокрема у нових або незнайомих середовищах, за наявності багатьох критеріїв та неповної або обмеженої інформації;

ПРН 12 - підвищувати свій загальнокультурний та професійний рівень, визначати напрями і етапи професійного саморозвитку та самоосвіти протягом життя, підвищувати фахову компетентність та педагогічну майстерність.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні психологічні поняття, які розкривають суб'єктивну реальність людини у всіх її виявах як суб'єкту педагогічної діяльності;
- історію і сучасний стан психології вищої школи;
- закономірності і психологічні особливості вікового та індивідуального розвитку особистості студента;
- психологічні вимоги до методів та форм викладання дисциплін у системі вищої школи;
- психологічні закономірності освітнього процесу;
- психологічні особливості саморегуляції особистості у педагогічній та освітній діяльності;

вміти:

- формулювати та перевіряти гіпотези досліджень, аналізувати сутність психічних процесів в залежності від чинників, що на них впливають;
- вивчати особливості особистості, закономірності психічної діяльності, типи, характер, психічні стани, чинники, що впливають на якість функціонування психіки людини у різних видах життєдіяльності;
- здійснювати вимірювання індивідуально-психологічних показників особистості, її пізнавальної та емоційно-вольової сфери, виявляти схильності і здібності людини та резервів її розвитку;
- проводити навчальні заняття та забезпечувати досягнення результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів, здійснювати індивідуальний супровід студента під час навчання;
- розв'язувати проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності;
- критично осмислювати проблеми у галузі вищої освіти та на межі галузей знань;
- проводити дослідження закономірностей процесу виховання, навчання, розвитку, формування особистості, способів діяльності;
- продовжувати навчання з високим ступенем автономії.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин, що становить 5 кредитів ЄКТС.

2. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основи психології вищої школи

Тема 1. Психологія вищої школи, її предмет, завдання та методи

Предмет психології вищої школи як галузі психологічної науки. Основні категорії психології вищої школи: навчання, розвиток, виховання в єдності та взаємозв'язку, що визначається загальним поняттям едукативності. Понятійний апарат психології вищої школи: «професійна спрямованість», «професійна соціалізація», «професійна ідентичність», «освітньо-професійна

діяльність», «Я-концепція студента», «професійно-педагогічне спілкування», «студентська академічна група», «професіоналізм», «адаптація», «професійна готовність», «професійна компетентність» та ін.

Завдання психології вищої освіти на сучасному етапі реформування вищої школи в Україні (науково-дослідні, діагностично-корекційні, практичні). Зв'язок психології вищої освіти з іншими галузями психологічних знань.

Принципи психолого-педагогічного дослідження: науковість, об'єктивність, поетапність. Класифікація методів збору емпіричних психологічних фактів. Методи інтерпретації одержаних даних. Поняття про методику психологічного дослідження. Дослідницькі вміння. Етика дослідника.

Тема 2. Психологічні засади гуманізації вищої освіти в ХХІ столітті

Історико-культурні та соціальні витоки гуманізації вищої освіти в світі. Принципи побудови сучасної системи вищої освіти в Україні. Вплив суспільних стереотипів та особистісних установок на зміни в системі освіти. Суспільна значущість гуманізації та демократизації освітнього процесу в вищій школі. Гуманізація освіти як відображення в освітньому процесі тенденцій гуманізації суспільства на засадах духовності людини, відповідальності за свої вчинки, розвитку зрілої особистості громадянина та професіонала. Гуманістичне мислення. Інклюзія у вищій освіті, можливості сучасної освіти для осіб з особливими освітніми потребами. Шляхи формування ціннісно-сміслового ставлення особистості до освітньої діяльності, своїх здібностей та професійних якостей. Засоби гуманізації освіти: формування відносин співробітництва між учасниками освітнього процесу, виховання у здобувачів освіти морально-емоційної культури людських взаємовідносин; формування емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини, виховання гуманної особистості – щирої, доброзичливої, милосердної, з розвиненим почуттям власної гідності й поваги до гідності іншої людини.

Тема 3. Психологічні виміри інноватики в сфері вищої освіти

Інноваційний світ як нова соціальна реальність. Парадигми світу, що змінюється (З. Бауман, І. Пригожин, А.Бек, Е.Тоффлер, Р.Курцвейл, Н.Талеб, П.Штомпка та ін.). Інноваційне суспільство. Вища школа як інституційна форма розвитку соціального та людського капіталу, джерело інноваційного розвитку суспільства. Шляхи оновлення системи вищої освіти України. Шляхи оновлення вищої педагогічної освіти.

Сутність педагогічної інноватики. Інноваційний компонент педагогічної діяльності та творення інновацій як самостійний вид діяльності в сфері вищої освіти. Категорії психології інноваційної діяльності: інноваційна свідомість, інноваційне мислення, інноваційна активність, інноваційна поведінка та ін. Психологічні чинники інноваційної педагогічної діяльності. Шляхи розвитку здатності особистості до інноваційної діяльності, позитивного сприйняття педагогічних інновацій. Сучасні технології як інструмент активізації модернізаційних процесів у вищій школі.

Змістовий модуль 2. Психологія особистості здобувача вищої освіти

Тема 4. Загальна психологічна характеристика студентського віку

Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості (психофізіологічні особливості, протиріччя, соціальна ситуація розвитку). Формування особистості в період пізньої юності. Суперечності та кризи студентського віку. Розвиток когнітивних процесів у студентів. Механізми та результати соціалізації особистості на етапі навчання у ЗВО, специфіка міжособистісних стосунків.

Адаптація здобувачів освіти до навчання у вищій школі, умови ефективності. Типологічні особливості здобувачів освіти, що виявляються в навчальній діяльності та поведінці. Врахування психологічних особливостей юнацького віку при роботі зі здобувачами освіти. Психологічні проблеми різних вікових груп в контексті навчання впродовж життя.

Тема 5. Особистість здобувача освіти як психічна, соціальна й духовна реальність

Поняття про особистість. Феноменологія внутрішнього світу людини. Основні функції особистості. Розвиток свідомості та самосвідомості в студентському віці. Критерії сформованості самосвідомості. Здатність до рефлексії та її розвиток в освітньому процесі вищої школи. Процеси самоактуалізації та особистісного зростання, їх розгортання в процесі навчання на різних етапах життя. Цінності, інтереси, мотиви та потреби особистості, їх вияв у освітньо-професійній діяльності здобувачів вищої освіти.

Творчі здібності здобувачів освіти. Методи розвитку організаційних здібностей здобувачів освіти. Психологія саморегуляції та її прояви у здобувачів освіти.

Психологічні засади особистісно орієнтованого підходу у вищій освіті, диференціально-психологічні передумови формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти. Психологічні прийоми індивідуального супроводу в освітньому процесі. Загальна психологічна характеристика особистості здобувачів освіти - осіб з особливими освітніми потребами.

Тема 6. Професійне становлення особистості студента

Поняття про професіоналізацію. Навчально-професійна діяльність як провідна в студентському віці. Формування професійної спрямованості особистості студента. Розвиток «Я-концепції» як показника особистісного зростання і професійного становлення студента. Складові та функції «Я-концепції», становлення професійної ідентичності на етапі навчання.

Чинники та мотивація професійного вибору молоді. Типові труднощі та помилки професійного самовизначення юнацтва. Формування особистого професійного плану молодій людині. Формування професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця. Розвиток творчості здобувачів освіти. Рівні становлення мотивації професійної діяльності. Готовність до професійної діяльності випускника.

Тема 7. Психологія міжособистісної взаємодії у студентській групі

Структура студентської групи та її особливості. Рівні розвитку студентської академічної групи. Соціально-психологічні явища в студентській групі та їх вплив на особистість. Практичні методи дослідження комунікації в студентській групі. Прийоми розвитку комунікативних здібностей здобувачів освіти. Проблема лідера та лідерства в студентській групі. Соціально-психологічний клімат у групі, вплив на її працездатність. Психологічні особливості студентського саморядування.

Конфлікт в студентській групі. Динаміка конфлікту, ескалація. Механізми розвитку конфлікту. Суб'єктивні та об'єктивні причини конфлікту. Стадії розвитку конфлікту за Ф.Глазом. Моделі поведінки людей в конфлікті. Чинники успішної профілактики конфліктів у закладі вищої освіти. Психологічно безпечне освітнє середовище закладу вищої освіти.

Змістовий модуль 3. Психологічні особливості освітнього процесу у вищій школі

Тема 8. Психологія освітньої діяльності здобувача вищої освіти

Сутність, структура, рушійні сили процесу навчання у вищій школі. Психологічні основи та особливості учіння, навчання, науціння в системі вищої освіти. Структура процесу засвоєння знань: сприйняття, розуміння, осмислення, узагальнення, закріплення, застосування.

Психологічні особливості організації та управління освітньою діяльністю студентів. Проблеми адаптації до освітньої діяльності.

Пізнавальна діяльність здобувачів освіти як основа їх розумового розвитку. Мотиваційна спрямованість учіння студента. Формування інтелектуальних потреб, соціальних інтересів, професійного мислення, знань, умінь і навичок. Формування професійних мотивів освітньої діяльності. Власна пізнавальна активність здобувача освіти, її спрямованість на засвоєння професійних знань, умінь і навичок. Розвиток творчого потенціалу здобувачів освіти під час навчання. Психологічні причини неуспішності здобувачів освіти і шляхи їх подолання.

Тема 9. Психологічні засади управління освітнім процесом у вищій школі

Психологічні основи управлінської діяльності викладача ЗВО. Цілі, зміст, функції та стилі управління. Авторитет викладача. Авторитет ролі та авторитет особистості. Основний зміст управлінської діяльності викладача ЗВО. Професіоналізм викладача: професійно-педагогічна спрямованість, імідж науково-педагогічного працівника, педагогічний артистизм, педагогічні цінності, педагогічна культура. Психологічні основи формування іміджу компетентного викладача.

Тема 10. Психолого-педагогічні умови самоосвіти здобувачів у вищій школі

Здобувач освіти як суб'єкт власної освітньо-професійної діяльності, роль інформальної освіти у становленні сучасного фахівця та його професійному розвитку. Мотивація самоосвітньої діяльності, розвиток мотивів навчання впродовж життя у здобувачів освіти. Психологічні аспекти

організації самостійної роботи здобувачів освіти. Процеси цілепокладання як основа самоосвіти та саморозвитку майбутніх професіоналів. Копінг-стратегії, їх роль у самоорганізації освітньої діяльності та прийоми розвитку. Навчання здобувачів освіти способом планування, самоконтролю за виконуваними діями і операціями, вмінню розуміти, усвідомлювати схеми дій і свій когнітивний стиль. Індивідуальні стилі організації інформальної освіти здобувачів у вищій школі.

Тема 11. Психологія педагогічної взаємодії у вищій школі

Роль педагогічного спілкування в освітньому процесі ЗВО. Види, стратегії, стилі та моделі педагогічного спілкування. Компоненти педагогічного спілкування. Вплив ціннісних орієнтацій, установок на ефективність педагогічного спілкування, психологічні позиції і ролі у спілкуванні. Проблеми розуміння, визнання та прийняття студента. Активне рефлексивне слухання та «Я-повідомлення» в комунікативній взаємодії. Діалогічне спілкування. Фази і техніки активного слухання. Розвиток комунікативної культури педагога і здобувача освіти. Суперечності та бар'єри спілкування, причини їх виникнення та засоби регулювання.

Змістовий модуль 4. Психологія особистості та діяльності науково-педагогічного працівника

Тема 12. Психологічні засади науково-педагогічної діяльності

Науково-педагогічна діяльність як структурний елемент єдиної системи наукової діяльності, що забезпечує рух знань від науки в інші сфери людської діяльності. Професійні завдання педагогічної діяльності науково-педагогічного працівника: здобуття та накопичення знання в галузі тієї науки, яка викладається; конструювання знання, що передається; передача знання. Викладання як діяльність науково-педагогічного працівника, її структура: планування роботи, організація навчальної діяльності студентів, врахування темпів індивідуального психічного розвитку здобувачів освіти, їх пізнавальних можливостей, стимулювання освітньої діяльності, контроль за виконанням навчальних дій, аналіз результатів. Психологічні умови оптимального поєднання наукової і педагогічної діяльності викладача вищої школи.

Викладання як різновид процесу педагогічного спілкування. Психолого-педагогічні основи підготовки та проведення лекційних та практичних занять. Психолого-педагогічні складові майстерності лектора. Рольові позиції викладача. Невербальні засоби викладання (жести, міміка, інтонація, смислові паузи тощо). Вербальні засоби викладання. Психологічні аспекти культури мовлення. Культура слухання. Переконливе мовлення. Логіко-психологічні правила конструювання виступу перед аудиторією. Психолого-педагогічні засоби активізації пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви).

Тема 13. Психологія особистості викладача та науково-педагогічного колективу

Психологічна характеристика науково-педагогічного працівника як особистості. Характеристика самосвідомості науково-педагогічного працівника, аналіз його професійної компетентності та майстерності. Вплив «Я-концепції» викладача на його науково-педагогічну діяльність.

Науково-педагогічна творчість, її особливості. Умови імпровізації в науково-педагогічній діяльності. Культура педагогічного мислення. Характеристика педагогічних здібностей. Особливості діяльності викладача при різних стилях взаємодії. Морально-психологічний клімат кафедри і міжособистісна сумісність. Міжособистісні відносини на кафедрі.

Тема 14. Психологічні передумови розвитку науково-професійної кар'єри викладача

Професіоналізм: акмеологічний підхід. Професійна самореалізація науково-педагогічного працівника як аспект життєвого успіху. Поняття професійної кар'єри, її функції та типи. Типові етапи кар'єрного розвитку особистості науково-педагогічного працівника. Принципи та загальні технологічні аспекти побудови науково-професійної кар'єри. Умови та ресурси ефективного професійного саморозвитку особистості. Поняття про кризи професійного розвитку викладача, їх функції та динаміка. Профілактика синдрому професійного вигорання.

3. Рекомендована література

Основна

1. Виноградова В.Є., Юрченко В.І. Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти: навч. посіб. К.: Каравела, 2018. 296 с.
2. Власова О. І., Семиченко В. А., Пащенко С. Ю., Невідома Я. Г. Психологія вищої школи : підручник // за ред. О. І. Власової. К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. 405 с.
3. Дуткевич Т.В., Максимчук Н.П. Психологія вищої школи: навч. посібник. Кам'янець-Подільський, 2010. 144 с.
4. Мешко О.І. Психологія вищої школи. Навчальний посібник. Тернопіль: «Вектор», 2018. 196 с.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. Київ: Каравелла, 2018. 360с.
6. Я – студент : навчальний посібник / [Огнев'юк В. О., Жильцов О. Б., Караман С. О. та ін.; за заг. ред. Огнев'юка В. О.]. – 2-ге вид., доопр. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 224 с.

Додаткова

1. Авдєєва І.М., Мельникова І.М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи. Навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 304 с.
2. Аносов І., Яремчук С. Психологічні основи педагогічного спілкування. К.: Інститут сучасного підручника, 2007. 272 с.
3. Барвинський А. А. Курс лекцій з психології і педагогіки. Розділ «Психологія і педагогіка вищої школи» : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2015. 110 с.

4. Бопко І. З. Особливості та проблеми наукової діяльності викладача університету. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія. Педагогічні та психологічні науки.* 2014. №3 (72). С. 44-52.
5. Дуткевич Т.В. Психологія конфліктності студентів педагогічних спеціальностей. К: КНТ, 2021. 240 с.
6. Ельбрехт О.М. Гуманізація освіти: тенденції і проблеми. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2012. Вип.10. С.33-38.
7. Євтух М.Б. Педагогічна психологія: Підручник / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Н.В. Ладогубець, Т.В. Ільїна. К.: КондорВидавництво, 2015. 420 с.
8. Козак Л.В. Педагогічна інноватика у розвитку нових напрямів освіти. *Освітологічний дискурс.* 2014. № 2 (6). С. 74-85.
9. Корчакова Н.В. Філософія освітнього простору вищої школи: психологічний та психолінгвістичний дискурс. К: Центр учбової літератури. 2022. 468 с.
10. Кузнєцова О.В. Спрямованість інноваційності в системі рис особистості майбутнього психолога. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Психологічні науки : збірник наукових праць / за ред. Ірини Савенкової.* №1 (19). 2018. С. 66 – 73.
11. Кузнєцова О.В. Ціннісні орієнтації інноваційної особистості. *Габітус.* 2020. №19/20. С. 133-139.
12. Кузнєцова О.В. Розвиток інноваційності педагога в системі неперервної освіти: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференція «Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку» (Одеса, 14 травня 2021 р.) / за заг. ред. В.В.Ягоднікової. Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. С.190-194.
13. Мухіна Г. В. Педагогіка та психологія вищої школи : навчально-методичний посібник. Київ : ВД «Дакор», 2020. 178 с.
14. Руснак І. С. Педагогіка і психологія вищої школи : навч.-метод. посіб. / І. С. Руснак, М. Г. Іванчук. – [вид. 2-е доп. і перероб.]. – Чернівці: «Букрек», 2011. – 176 с.
15. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ, 2005. 345 с.
16. Токарева Н.М. Основи педагогічної психології: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг, 2013. 223 с.
17. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Херсон: Олді-плюс, 2013. 466 с.
18. Фурман А.В., Шандрюк С.К. Психологічні особливості розвитку професійної креативності майбутніх фахівців соціогуманітарного профілю : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Науково-методичні підходи до викладання управлінських дисциплін в контексті вимог ринку праці». Дніпропетровськ (11-12 квітня 2013 р.). Дніпропетровськ, 2013. С.32-36.
19. Шемчук О.М. Психологічні особливості професійного мислення фахівця.

Молодий вчений. 2019. №6 (70), червень. С. 103-108.

4. Електронні інформаційні ресурси

1. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/>
2. Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/>
3. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. URL: <http://ipood.com.ua/>
4. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
5. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Одеська національна наукова бібліотека. URL: <http://odnb.odessa.ua/>
7. Український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів. . URL: <https://prometheus.org.ua/>
8. Educational Era. Студія онлайн освіти. URL: <https://www.ed-era.com>